

Люлька А.С.,

курсант факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:

Бейкун А. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення та правоохоронної діяльності факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

АСПЕКТИ ЧИННОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНІВ

Беззаперечно, що забезпечення національної безпеки України в умовах чинності правових режимів воєнного та надзвичайного станів потребує ефективних конституційно-правових механізмів контролю за діяльністю органів державної влади. Особливість таких механізмів полягає у поєднанні двох взаємопов'язаних завдань: захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а також гарантування основних прав і свобод громадян. Введення особливих правових режимів надає державним інституціям додаткові повноваження, проте одночасно вимагає посилення парламентського, судового та громадського контролю, аби уникнути зловживань владою [1, с. 57].

Одним із ключових механізмів контролю є парламентський контроль, який реалізується через повноваження Верховної Ради України щодо затвердження указів Президента України про введення/продовження воєнного або надзвичайного стану, а також здійснення нагляду за діяльністю виконавчих органів у цей період [2]. Верховна Рада не лише затверджує відповідні укази, а й визначає правові рамки діяльності органів влади, ухвалюючи закони, що деталізують порядок реалізації обмежень конституційних прав. Такі механізми дозволяють дотримуватися балансу між необхідністю оперативного реагування на загрози та дотриманням принципу верховенства права. Важливим є і здійснення парламентського контролю через діяльність профільних комітетів, тимчасових слідчих комісій, заслуховування звітів Уряду, правоохоронних органів та інших суб'єктів оборонно-безпекового сектору [3, с. 115].

Важливим інструментом є конституційний контроль, що здійснюється Конституційним Судом України. Його діяльність у воєнний час спрямована на збереження балансу між захистом національної безпеки та дотриманням конституційних прав людини. Конституційний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що навіть за умов воєнного стану не допускається звуження сутності основоположних прав, зокрема, - права на соціальний захист та гідність [4, с. 147]. У своїх рішеннях Конституційний Суд посилався на міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема практику ЄСПЛ, що дозволяє адаптувати українську правову систему до європейських цінностей. Крім того, Конституційний Суд застосовує доктрину «демократії, здатної захистити себе», яка легітимізує надання органам влади додаткових повноважень у разі реальної загрози суверенітету держави. Це підтверджується і його практикою ще з 2014 року, коли було дано оцінку актам, що стосувалися окупації частини територій України [5, с. 175].

Окреме значення мають механізми контролю виконавчої влади, закріплені в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Закон визначає, що діяльність органів виконавчої влади та військових адміністрацій має здійснюватися в межах Конституції, а тимчасові обмеження прав громадян повинні мати чіткі строки та пропорційний характер [2]. Зокрема, статті 8–12 цього Закону регламентують неприпустимість припинення діяльності органів державної влади навіть під час надзвичайних обставин. Це означає, що система стримувань і противаг має діяти безперервно, попри воєнні виклики [6, с. 63].

В умовах надзвичайного стану діє також змішана система контролю, коли поряд із парламентом і судами вагому роль відіграють військове командування та місцеве самоврядування. Згаданим вище нормативам кореспондує і наукова теорія. Так, на погляд С. О. Кузніченка, ключовим завданням в умовах дії правового режиму воєнного стану є недопущення узурпації влади військовими органами та забезпечення безперервності діяльності конституційних інституцій. Це передбачає чіткий розподіл повноважень між військовими адміністраціями та цивільними органами управління, що сприяє збереженню демократичного порядку навіть за умов повномасштабної збройної агресії [7, с. 59–60].

Важливою складовою є і судовий контроль загальних судів, які здійснюють розгляд справ, пов'язаних із порушенням прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Судова практика засвідчує, що суди загальної юрисдикції продовжують виконувати функцію захисту прав громадян, зокрема, у випадках незаконних обмежень свободи слова, пересування чи права на власність [8, с. 173].

Нарешті, вагоме місце посідає громадський контроль у формі участі інститутів громадянського суспільства, ЗМІ та правозахисних організацій. У наукових працях наголошується, що прозорість дій органів влади та доступ суспільства до інформації є запорукою ефективності правового режиму воєнного стану. Механізми громадського контролю дозволяють мінімізувати зловживання владою, підвищити довіру суспільства до державних інституцій і, водночас, сприяти забезпеченню конституційного ладу [6, с. 31-32].

Отже, конституційно-правові механізми контролю за діяльністю органів державної влади під час надзвичайного та воєнного стану становлять багаторівневу систему, яка охоплює парламентський, судовий, виконавчий та громадський контроль. Вони мають подвійне завдання: гарантувати ефективність державного управління в умовах кризових загроз і, водночас, зберігати демократичні стандарти, верховенство права та права людини. Практика діяльності Конституційного Суду України, інших гілок судової системи України, а також наукові надбання правовиків-конституціоналістів свідчать про необхідність подальшого вдосконалення цих механізмів, зокрема шляхом чіткішого регламентування процедур контролю, посилення відповідальності посадових осіб та активнішої участі громадянського суспільства у забезпеченні національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації: *матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 27 червня 2024 р.) / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 168 с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Правова система України в умовах воєнного стану: *збірник наукових праць* / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка. Одеса: Гельветика, 2022. 540 с.
4. Городовенко В. Соціальний захист людини в умовах воєнного стану: підходи Конституційного Суду України. Соціальні права. Виклики воєнного часу: збірник тез доповідей *Шостої Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики»* (м. Київ, 06 липня 2023 р.) / Верховний Суд [та ін.]. Харків: Право, 2023. С. 147-150. URL: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/viktor-gorodovenko-socialnyy-zahyst-lyudyny-v-umovah-voennogo-stanu-pidhody> (дата звернення: 29.09.2025).
5. Конституція України в практиці Конституційного Суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції (1997–2023) / упоряд. С. П. Головатий, Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Ю. М. Михеєнко. Київ: ВАІТЕ, 2023. 450 с.
6. Правовий режим воєнного стану в Україні / за ред. Б. М. Шамрая. Київ: Професіонал, 2025. 312 с.
7. Кузніченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»: *науково-практичний коментар*. Харків: Право, 2015. 164 с.
8. Совгіря О. В. Діяльність Конституційного Суду України в умовах воєнного стану. Правове забезпечення трансформації діяльності органів публічної влади для відновлення України: *збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, приуроченої до 28-ої річниці прийняття Конституції України* (м. Київ, 25 червня 2024 р.) / Інститут правотворчості та

науково-правових експертиз НАН України. Одеса: Юридика, 2024. С. 172-176.
URL: <https://ccu.gov.ua/library/diyalnist-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 29.09.2025).